

## บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ป่าต้นน้ำ ป่าสาकुและป่ากระจุต ในแง่มุมที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ทรัพยากรแบบไม่ยั่งยืนและไม่เห็นคุณค่า 2) เพื่อวิเคราะห์ว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ป่าต้นน้ำ ป่าสาकुและป่ากระจุตที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของชาวบ้านในลักษณะใด และ 3) เพื่อนำความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไปหนุนเสริมให้คนในชุมชนได้ปรับวิถีชีวิตวิธีใช้ประโยชน์ทรัพยากร และสร้างระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนขึ้น วิธีการศึกษาใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดขึ้น มีพื้นที่ศึกษา คือ 1) พื้นที่ป่าต้นน้ำ ในชุมชนตะพาน อำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง 2) พื้นที่ราบลุ่ม ในชุมชนดอนประคู้ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง 3) ชุมชนริมฝั่งทะเลสาบ (พื้นที่ป่าสาकु) ในชุมชนริมคลองปากประ อำเภอเมือง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง 4) ชุมชนพื้นที่ป่าพรุ (พื้นที่ป่ากระจุต) ในชุมชนเนินธัมมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการศึกษาพบว่าการใช้ทรัพยากรของชุมชนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบมีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ สามารถแบ่งได้เป็นสามช่วงเวลา คือ **ช่วงที่ 1 การใช้ทรัพยากรบนฐานของระบบคุณค่า** (ก่อนทศวรรษ 2510) พบลักษณะการใช้ทรัพยากรที่สำคัญคือชาวบ้านในลุ่มทะเลสาบสงขลาดำรงชีวิตสัมพันธ์อยู่กับทรัพยากรท้องถิ่น ใช้ทรัพยากรอย่างให้ความเคารพ วางแผนการใช้อย่าง ประณีประนอม เห็นคุณค่า ได้สร้างระบบความสัมพันธ์ขึ้นมาเพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนแรงงานและแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างชุมชน **ช่วงที่ 2 การใช้ทรัพยากรบนฐานของระบบมูลค่า (ทศวรรษ 2520 - 2540)** โดยปัจจัยสำคัญที่ชาวบ้านลุ่มทะเลสาบสงขลาพัฒนาการเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเข้าสู่ในช่วงเวลานี้คือความเปลี่ยนแปลงของการใช้เทคโนโลยีในการผลิต เช่น การใช้เครื่องยนต์ในการทำนา การตัดไม้ รวมถึงการเกิดภัยธรรมชาติ ที่ส่งผลให้เกิดต่อสภาพของทรัพยากร ช่วงนี้ชาวบ้านในบริเวณลุ่มทะเลสาบมีการเข้าถึงทรัพยากรโดยสัมพันธ์กับระบบตลาดภายนอก ลักษณะการผลิตและการเข้าถึงทรัพยากรผูกโยงกับตัวเงิน ทั้งนี้เพราะปัจจัยจากภายนอกที่เริ่มเข้ามาในสังคมลุ่มทะเลสาบ การผลิตเริ่มใช้เทคโนโลยีที่นำเข้ามาจากภายนอก **ช่วงที่ 3 การใช้ทรัพยากรแบบประสานประโยชน์และสร้างคุณค่าใหม่เพื่อเพิ่มมูลค่า (ทศวรรษ 2540 - ปัจจุบัน)** ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการใช้ทรัพยากรยุคนี้เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา การเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตที่มักพบว่าปัญหาต่าง ๆ เช่น ความยากจน

การย้ายถิ่นฐาน ยาเสพติด ที่เกิดขึ้นในชุมชนมักมีส่วนสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากร การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนำไปสู่การเกิดกลุ่มและเครือข่ายที่มักเป็นการเริ่มต้นมองเรื่องการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นในมิติใหม่ เพื่อให้มีความยั่งยืนและเห็นคุณค่า

การใช้ทรัพยากรของชุมชนในช่วงที่สอง ส่งผลให้ความมั่นคงในครอบครัวในด้านต่าง ๆ ลดน้อยลง ทำให้คนบางกลุ่มในกลุ่มทะเลสาบหันมาให้ความสำคัญกับการวางแผนการใช้ รวมถึงการเพิ่มมูลค่าให้ทรัพยากรในยุคที่สาม โดยการนำความรู้ในอดีตมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับปัจจุบัน สามารถเรียกได้ว่าสิ่งเหล่านี้คือ พลังของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรกลุ่มทะเลสาบ สงขลา พบประเด็นสำคัญ เช่น ความพยายามในการรื้อฟื้นการใช้ทรัพยากรแบบสวนเดิม การใช้กลุ่มและเครือข่ายในการเข้าถึงทรัพยากร การรื้อฟื้นกิจกรรมในอดีต การสร้างประเพณีประเพณี การสร้างความหมายใหม่ให้ทรัพยากร การสร้างความรู้สึกร่วมให้เกิดความรักต่อทรัพยากร เป็นต้น

สำหรับข้อเสนอการสร้างการขับเคลื่อนแนวใหม่เพื่อการจัดการทรัพยากรกลุ่มทะเลสาบ นั้นมีประเด็นสำคัญจากการศึกษาในพื้นที่ พบว่าพื้นที่ที่สามารถจัดการทรัพยากรได้เหมาะสมนั้น ต้องมีการจัดการทรัพยากรในลักษณะการจัดการทรัพยากรแบบประสานประโยชน์ การจัดการทรัพยากรโดยอาศัยกลุ่มและเครือข่าย การจัดการทรัพยากรร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน

**คำสำคัญ:** ประวัติศาสตร์การใช้ทรัพยากร กลุ่มทะเลสาบสงขลา